

חלקת שדה

לאבו-עיסא היתה חלקת קרקע בטואל. פיסת טרשים במדרון משתפל אל הכביש. סלעים היו בה מזה ומזה, צרורות של אבני בזלת שחומים כפחמי עץ שנאכלו בלהט חמה והרבה הרבה אבנים המכסות על קומץ העפר הפורה. עד שלא היית קרב לחלקה עצמה, לא היתה זו בלתי אם מדרון מסולע, ואל נכון, למראה גבעולי הבצל והפול שהיה זורע בחלקתו, תמהת שבעתיים כיצד הצליח אבו-עיסא לנעוץ מחרשת עץ בטרשים אלה, בלא שנמעך הסכיך מיד עם נעיצה ראשונה.

פלח זקן כבן חמישים היה אבו-עיסא, פניו חרושי קמטים ופיסות של שיער שיבה דבוקות למצחו המזיע, והוא מדדה על רגלו האחת וגורר אחריו רגל עץ תותבת; בשמאל המושכות והשוט, וימינו נשענת במלוא כובד גופו על קת המחרשה והוא מזרז את פרדתו ומכוונה שמאלה וימינה, בעוקפו בזריזות סלעים ותלמים נמתחים מאחוריו כרשת של קורי עכביש... ובלילות קיץ רבים, לילות שרב, עת היינו נפגשים בצומת סכרי העפר של תעלת המים, זו שהזרימה ביד קפוצה זרמים דלים לשתילים שהיו קרובים לכמישה, היינו נפגשים, אורבים זה לזה ובעוד הראשון מפנה גבו ללכת אל אדמתו, יהא השני חומס ממנו את מנת המים הזורמת לשדותיו. אבו-עיסא היה אחד הפלחים שלהם שדות בבקעת הטואל, ופלח חרוץ ממנו לא הכרתי. כשהמערך בידיו, היה מטה את זרמי המים אנה ואנה ומכוונם במדרון ביד אמונה. אף טיפה אחת לא נשפכה לשווא בשדהו. אף שתיל לא נשאר צמא ומכמיש לאחר שנסתים "תורו" של אבו-עיסא והמים נלקחו ממנו עם שחר, ועברו-חזרו לרשותנו.

למעלה מעט מחלקתו של אבו-עיסא נתרחבה בקעה ארוכה וצרה, בקעת הטואל. בבקעה זו היו לנו כמה חלקות צרות וארוכות, כה צרות עד שהטרקטור היה מתקשה לסוב בהן. אנו מעולם לא הצלחנו להשקות את חלקותינו כפי שהצליח אבו-עיסא. בעוד טרשי מדרונו מוריקים, היה התירס בחלקת המספוא שלנו מצהיב בערונות, קומתו כקומת ילד... הלוא תירס גדול יגדל עד שייבלעו בו פרש ורכבו! לו, כמו לנו, ניתנו המים במשורה, אך תלמי שָׁדְהוּ רוו את המים, ואילו אצלנו היו המים מציפים את מחצית השדה בעוד מחציתו השנייה מאפירה מחמת חרבותה.

תעלת מים אחת היתה מפרנסת את הבקעה כולה, סכרי עפר רבים היו מטים את המים לכל עבר. בעלים רבים היו לאדמת-הבקעה וסלעי בזלת כבדים הפרידו בין החלקות. לכל אחד מהפלחים נשתייך פס צר של קרקע. כה צר היה פס זה, עד שהטרקטור היה פוגע בחלקות השכנים כל פעם שהיה עליו לסוב ולחזור לתלם. אותם ימים לא העלינו בדעתנו כי יום יבוא ונסיט את כל אבני הגבול שבבקעה הצרה והטרקטור הגדול והכבד יהיה חורש מקצה אל קצה.

• • •

עד מה מיהרו הדברים להתרחש! שבע שנים קודם ליום ההוא באתי והובלתי אל צריף העומד על גבעונת, לצדי הבקעה. היתה בצריף זה מיטה ללא מזרן, ואני הטלתי אל מתחת למטה את צרורותי, מזוודה ושק, ויצאתי לחצר לחפש את מקום המתבן. לא היה לאיש זמן לעזור לחבר חדש בראשית צעדי. אספתי בדרכי שלושה שקים ריקים מילאתים בקש והכנתי לעצמי מזרן. למחרת היום, נאמר לי, הוטל עלי לצאת לשדה ול'הביא' את המים - "אין לך דבר פשוט מזה. צא לשדה, מצא את תעלת המים הראשית ולך כנגד הזרם עד שתגיע לסכר הראשי, ממנו מסתעפת תעלת המים. עליך לשמור שלא יפרצו המים מן הדפנות ושלא 'יגנבו' אותם מתחת לאפך".

פשוט וקצר. לא היה לאיש זמן להכניס את הטירון בסודם, אלא אם כן הלה שוטה מוחלט ומקומו אינו במקום זה.

בא בוקר. בטרם אור יצאתי מן הצריף, נטלתי טוריה ויצאתי לשדות. אצל הפרות, מתחת לסככת הפח, דלקה מנורת נפט והרפתן היה חבוי בצל גופה של אחת הפרות. במטבח דלקו הכיריים. בקרים רבים שכחתי מזמן, אך בוקר-ראשון זה, שיצאתי לשדה, אותם שדות יבשים בטואל, מה כאב הלב לראות את הצמחים שחים עלופי-צמא. אי שם, לרגלי ההרים בגלבו, נבע מעיין גדול שהיה מספק את מימיו לשדות רבים, זולת בקעת הטואל. רשת סמיכה של תעלות מים, שימיה כימי הרומאים שחצבו באבן את תעלת המים בהר, והן סדוקות ורעועות ככל בניין בן אותה עת. אי לכן, עד שבאו המים לבקעה, פחתו והלכו, פחתו והלכו ומן הזרם האדיר, הנובע לרגלי ההרים במערב, לא נותרה בלתי אם אמת מים בודדה, ספק זורמת קדימה ספק נמלכת בדעתה, וחוזרת ושבה ונספגת בקרקע. שבעה ימים ולילות זרמו המים ונחלקו בין מאה וארבעים חלקות הקרקע בבקעה. תורו של כל פלח היה נקבע לפי גודל חלקתו. תור זה פירושו היה זכות ליהנות משימוש במים. כל ימות השנה לא חדלו מְדַנְּים בין הפלחים, להוציא את ימות החורף. אוראז חדלו כולם לפתע ושכחו את

מריבותיהם, עד לבוא האביב, והמים היו זורמים באין מפריע עד לקצה התעלה ונשתפכו אל ואדי קטן שהולכים מעבר לכביש, לירדן.

קרוב לוודאי, כי לולא רבו הפלחים בינם לבין עצמם על זכות המים, לא היו המקופחים שבהם, אלה שחלקותיהם מרוחקות ביותר ממקור המים, מוכרים את אדמתם. עשרים חלקות שדה היו לנו בטואל, והמוכרים אותן היו פלחים שנאשו מתקווה לזכות ליכול בשדות אלו ומכרון, בזה אחר זה, ליהודים. רובם עצלים היו, ויותר שדאגו להביא את המים לשדותיהם, נתנו דעתם כיצד יצליחו לגנוב את המים מאת שכניהם. בבקעה שרר משטר של גניבת מים, ופחות מכל טרחו הנציים על המים לדאוג לתעלה, לנקותה מן הסוף והבוץ שנצטבר בה. אלו דברים שלמדתי במאוחר. לפי שעה הייתי מפסיע בשדות לצדי תעלת המים ומעלה בדעתי שטרקטור בעזרת מחרשה עמוקה, יוכל לחולל נפלאות בתעלה מוזנחת זו.

• • •

אבו-עיסא לא היה, לגבי, בלתי אם פלח ככל יתר הפלחים. ייתכן כי לא היינו נפגשים לולא נהג ממש ככולם, וכאשר צמאו השתילים בשדהו יצא בלילה לגנוב מעט מים מן התעלה ולנסות ולהשקות את שדהו. היתה שעת לילה שבין חצות לשחר, כאשר נצנץ לעיני זרם היוצא מן התעלה לעבר שדות שאינם שדותינו. ראשית סתמתי את הפרצה והלכתי בעקבות הזרם הגנוב עד שבאתי למדרון טרשים, עדיין היתה שארית המים זורמת בתלמי השדה ובעוד אני כורע ארצה להיטיב לראות באפילה את בעל המעשה הראוי לגערה, שמעתי נקישות עץ בסלע. ראיתי דמות פלח עטוף עֶבְיָה, כשהוא מדדה על רגלו האחת וגורר אחריו רגל עץ. ראשו היה כפוף מעל התלמים ובידו מעדר קטן, בו כיוון את המים בזריזות לכאן ולכאן.

הסיבה אשר עֶצְרָתְנִי מהרים קולי, היתה ההנאה שחש אדם למראה מלאכת כפיים נאה וזריזה. הבנתי כמה קשה להשקות שדה במדרון, ובעוד אני רבוץ בצלו של סלע כבד, היה האיש, אבו-עיסא, מסיט במעדרו את הזרמים, והמים ריצדו כרשת של פנינים לנוגה הירח, כשהם מרוויים כל צמח בדרכם. האיש היה מדדה בזריזות וקופץ ועובר את הסלעים שעצרו בעדו מגרור אחריו את רגלו התותבת... והנה פסקו המים מזרום. כהרף עין הבין מה קרה, הניח למעדרו לשמוט מעל כתפו ועמד לפוש ולמחות את נטפי הזיעה ממצחו. עתה קמתי מלוא קומתי. - "מה המעשים הללו, גנב־מים!" הרעמתי עליו בקול חסר תרעומת אמיתית. הוא נפחד לרגע ובתנועה מבוהלת הרים את מעדרו. "אתה, מי אתה?"

חדש הייתי והוא לא הכירני. משהבין כי הנני שומר, ניסה להתחנן ולבקש כי ארשה לו להשקות אך כמחצית השעה, כעישון סיגריה, את מעט הבצל היבש. "ומה נעשה אנחנו בינתיים בשדותינו, נמתין עד שתכלה את מלאכתך?" שאלתיו.

"אתם הרי לכם כסף רב ומים רבים, ואתם נוהגים בשניהם בזבונות. אינכם יודעים כיצד להוציא יכול מן האדמה. אתם מבזבזים את טיפות המים היקרות."

היתה אמת בדבריו. פניו המקומטות הביעו את בינת האיש הבוגר. ואני, תחת לענות לו, משכתיו אחריו עד בואנו לתעלת המים ושלחתיו במשעול העולה אל כפרו, מעל לבקעה.

• • •

לא תכופות נפגשנו. קרוב לשלוש שנים עסקתי בשמירת המים. ימים רבים ולילות ממושכים ומשעממים. עתים שהמים זורמים כסדרם ועתים, בימות שרב, חומקים ופוסקים בטרם הַנְדֵךְ עפעף. תכופות נהגנו לצאת ולגנוב את המים כאשר עשו לנו. לעתים רחוקות פגשתי באבו־עיסא, אך פעמים סיתי מדרכי וסרתי לחלקתו כדי לראות את שדהו ולנחם את עצמי, כי שדותינו נובלים לא בשל המחסור במים, אלא בשל המחסור במעשה הנכון. בעת שהקשבתי לדברי הייאוש של מגדלי המספוא והירק, הייתי מפטיר לעומתם תשובה אחת: חלקתו של אבו־עיסא במדרון. שבת אחת אספתי סביבי כתריסר סקרנים, שהשם אבו־עיסא החל מרגיזם, ויצאתי בראשם אל אותה חלקת טרשים מדרונית, וכבעל העסק עצמו הצבעתי בגאות על הפול שתרמיליו היו כרסתניים, ואמרתי: "גם לו אין יותר מים מאשר לנו, אך ראו את שדהו!" אורחי הניעו בראשם והביעו משאלה לראות את הזקן. יום אחד עשיתי לאבו־עיסא כבוד רב, כאשר הבאתי אליו את חברי לביקור. לחצנו ידיים והבענו משאלה לראותו עוסק בעבודתו. הזקן החמיק חיוך גאה לבין קמטי פניו והיה משחק לעינינו, הנערים, כשהוא נוהג במים כבעדר צאן.

היתה זו פעם אחרונה שראיתי את אבו־עיסא בשדהו. זמן קצר לאחר ביקור זה נסתכסכתי במריבה עם הפלחים בטואל, לאחר שכלתה סבלותי לחוצפתם. הם היו גונבים את המים ללא מורא ואני החלטתי להעלות את סוסי על שדותיהם ולרמוס בזדון את שתיליהם הרכים. נהפכתי לשם דבר בטואל ולאחר שהללו ניסו פעם ופעמיים לשומטני מעל סוסי ולשַׁלַח בראשי אלות, יצאתי מתוך העסק כולו ומצאתי לעצמי פרנסה מסוכנת פחות. לא חזרתי לחלקתו של אבו־

עיסא אלא לאַחר שנעלמו הוא ושאר הפלחים מן הטואל והבקעה נהפכה והיתה לחלקת-ענק אחת, שהטרקטור חורש בה מקצה לקצה והסעיף "שמירת מים" נמחק מלוח סידור העבודה.

• • •

היתה התרחשות בלתי נמנעת שבסופה עתיד היה אחד משני הצדדים להרוויח את הכל או להפסידו. אנו זכינו ועשינו לפלחים את אשר היו הם עושים לנו בלב שקט וללא הרהורי-נוחם, אילו זכה קלפם. כך מצאתי עצמי בוקר אחד לאַחר לילה נמהר של מַפְצִי-אש, עומד בפרשת דרכים המוליכה מן העמק כלעומת הירדן, מזרחה. בפרשת משעולים זו זרמו, מבוהלים, תושבי העמק, שהחליטו לנוס על נפשם. המשעול היה עמוס גברים, נשים וטפליא, ובהמות עמוסות משא ומקנה צאן. ליד פרשת הדרכים היו הבורחים מניחים את צרורותיהם ועיניהם היו מבוהלות ופיהם תחינה, להניח להם להמשיך בדרכם, לאַחר שממילא עזבו מאחריהם את אדמתם ובתיהם, וכל רכושם צרור בצרורות אלו.

מהם נשאו חבילות בגדים, סוכר ושעורה, ומהם קדרות וקומקומים וכלי בישול, מכל הבא ליד. לא היו בידינו כל הוראות ברורות, זולת אחת: החרמת נשק. אך האנשים אשר על המשמר נטלו מכל אשר ראתה עינם. זה חשק בתכשיט וזה במקל-אלון מסוקס ובו פיתוחים עשויים בצריכת אש.

אנשי הכפר, שהיו מעל בקעת הטואל, באו בחבורה אחת. היו שם מרבית בני הכפר, זולת הצעירים שבהם, שנעלמו בהרים וחמקו בלילות אל מעבר לגבול. מרביתם היו לפנים פלחים מרודים, שחיו על חלקותיהם הקטנות בטואל, ומיעוטם סוחרים, שמכל מרכולתם לא נשאו עמהם אלא את מחרוזות-הגולות, בהן היו משתעשעים לפתח חנותם, עת הקפה מהביל לפניהם.

הגברים נתעכבו ליד מפגש השבילים כשהם דוממים, ואילו הנשים היו פורצות בצווחה כל אימת שניטל דבר משארית מטלטליהן. הן היו תולשות את שערן כאשר החמור הנושא את חפצי ביתן נלקח מהן. זמן מה התהלכתי בין אנשי הכפר, מפשיל את כובעי מעל פני עד שרָאָנִי אבו־עיסא וקרב אלי. לא היה טעם להתחמק. הוא צלע לקראתי והמעדר הקטן, שבו היה משקה לפנים את שדהו, משמש לו כמקל, בעזרתו דידה על רגלו הבריאה.

"שלום אדוני", קרב אלי. תפסתי בידיו ואמרתי לו, כשאני מטלטלו, וכאילו הסמכות בידי לומר את הדברים, אלא שהאמנתי כי נכונים הם.

אמרתי לו: "אלו, כל בני הכפר, אחזה בהם רוח עוועים והם נסים על נפשם. מדוע אתה מפקיר את שדך והולך? לפי שעה לא גירשכם מפה איש. ייתכן

כי יתירו לך להישאר בביתך. ומי זה ילטוש עין לחלקתך שאינה אלא מדרון סלעים..."

"ודאי שנחזור, גם אם אנו הולכים מכאן. רק תסתיים כאן כל המהומה ונחזור. שים עין על הבצל בחלקתי, ואם לא אחזור עד שיבשיל, אסוף אותו למעני..."
ענית, שלא אתן לבצל לנבול, וודאי יחזור עד שיבשיל.

• • •

כחודש ומחצה למן היום ההוא, - והוא נשתכח עד מהרה והחיים עשו את שלהם ועברו לסדר היום - היו האנשים דנים כיצד לחלק את אדמת הבקעה למטעים ולמספוא, ואבני הבזלת, ששימשו לפני אבני גבול, נאספו כולם והובאו אל מגרסת החציץ, שטחנה מהם חומר לכנות בתים חדשים, נטלתי, ערב אחד, את סידור-העבודה וראיתי כי צירפו אלי כיתת נערים ונערות, תלמידי בית-הספר, שבאו לעזרת המשק בחופש הקיץ וכי למחרת בבוקר אצא בראשם לחלקתו של אבו-עיסא לאסוף ממנה את יכול הבצל.

נטלתי עמי כמה עשרות שקים וישבנו באותה חלקה יום תמים עד שהוצאנו ממנה כל בצל. עד לאחרון. בצלים נאים היו אלה, גדולים ועגולים כרימונים. ארזנו הכל בשקים והנערים קמו ממלאכתם ושבו למשק, כשהם מתלוצצים על הא ודא, מבלי לתמוה אף כהא כיצד הצליח הבצל לגדול כה נאה בחלקת טרשים. העפתי מבט לאחורי. השדה נשאר יבש ושומם. ברי היה לי כי לא יצמח כאן מאומה, זולת קוצים באביב, אלא אם כן ישוב לכאן אבו-עיסא. חלקה זו לא יאתה לעיבוד בטרקטורים, ותקופת מחרשת העץ תמה חלפה הלכה לה. תוך שנה יהפוך שדה זה יהיה לחלקת בור, בה מקננים עקרבים צהובים מתחת.

• • •

אלא שגם הפעם טעיתי. ככל הדברים שנותרו כאן בחטף, היתה גם מפלת שלושה מחברינו, שיצאו לשעה קלה אל כברת שדה מרוחקת ולא שבו עוד. כאשר מצאנום בשדה, היה גופם מרוטש בפראות והטרקטור שרוף. או אז, לראשונה, צצה בחיינו השאלה היכן למצוא מקום קבורה; והבחירה נפלה על חלקתו של אבו-עיסא, שלא היתה כשרה לעיבוד. חלקה זו היתה מרוחקת מעט משאון המים ומראה נאה של הירדן נשקף ממנה; הבאנו אבנים מסותתות מהכפר ההרוס והקימונו גדר וכיוון שתוך החריש הגדול של הבקעה שובשו תעלות המים, שהיו קיימות לפני, ונעלם מקומה של תעלת המים בה היה אבו-עיסא מוליך את מימיו לחלקתו, יצאתי יום אחד וניסיתי להלך בשדות, בדרך שהיו המים זורמים

לפנים לחלקתו של אבו־עיסא, כשמאחורי גורר הטרקטור מחרשה בעלת סכין עמוקה. ניסיתי כה וכה, אך המים סירבו לזרום בתעלה כלעומת החֶלְקָה. כיוון שכן, ויתרנו לפי שעה על שתילת הברושים סביב גדר בית העלמין, ואת שלושת הברושים ששתלנו למרגלות הקברים היה הגנן משקה מתוך חבית מים, שהיה מביאה עד לחלקה, אחת לשבוע בעגלת החצר.